

HD 20 20

HÖGSTA DOMSTOLENS VERKSAMHETSBERÄTTELSE

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet _____ s. 5

Nytt justitieråd _____ s. 9

Ny kanslichef _____ s. 13

Digitaliseringen i Högsta domstolen _____ s. 14

Lagrådet och Högsta domstolen _____ s. 29

Hiss- och sprängdispens _____ s. 33

Rättsfall i korthet _____ s. 36

Några händelser under året _____ s. 42

Statistik _____ s. 44

ordföranden har ordet

All verksamhet i Sverige och i övriga delar av världen har under det gångna

året påverkats av den pandemi som coronaviruset har medfört. Det gäller förstås även för Högsta domstolens del. I likhet med andra verksamheter har vi vidtagit olika säkerhetsåtgärder för att begränsa riskerna för smittspridning.

Högsta domstolen har ett antal huvudförhandlingar och andra sammanträden med parter närvarande varje år. Samtidigt är det så att den absoluta merparten av målen i domstolen avgörs efter enbart en skriftlig handläggning. Jämfört med många andra domstolar har detta naturligtvis gjort att vi har haft lättare att anpassa vår verksamhet till de nya förutsättningarna. Den utmaning som tingsrätter och hovrätter har ställts inför har varit betydligt svårare eftersom förhandlingar med parterna närvarande där är mer regel än undantag.

Arbetet i Högsta domstolen har därför med ett antal anpassningar i mångt och mycket kunna löpa på i vanlig omfattning. Skillnaden i förhållande till tidigare har framför allt bestått i att vi har använt oss av digital medverkan vid föredragningar i den mån det har funnits behov av det. Justitieråd som har behövt arbeta hemifrån har kunnat göra det genom att delta digitalt med ljud och bild och med full tillgänglighet till samma material som de domare som har varit på plats. På motsvarande sätt har även andra medarbetare,

bland andra justitiesekreterare och domstolshandläggare, vid behov kunnat arbeta på distans. Vi har genom våra tekniska system försäkrat oss om att känsliga uppgifter som kan finnas i målen har kunnat behandlas under trygga former.

Med dessa anpassningar, med flexibilitet och god vilja från alla medarbetare har arbetet som sagt fungerat bra. Kvaliteten i verksamheten har upprätthållits. Sedan är det ju ingen tvekan om att det personliga mötet underlättar när det gäller att utbyta synpunkter och diskutera komplicerade frågeställningar.

Vi inledde under 2019 ett intensivt arbete med att digitalisera vår verksamhet så att allt material i målen ska finnas tillgängligt i digital form. De fysiska akterna är på väg ut. Vi sjösatte denna förändring i början av mars 2020, alltså bara kort tid innan pandemin drabbade oss. Detta har förstås i betydande grad bidragit till att vi har kunnat hantera den uppkomna situationen så bra som vi ändå har gjort.

Det finns många aspekter av domstolens digitaliseringsarbete. Som ni ser är digitaliseringen också något som vi särskilt uppmärksammar i årets verksamhetsberättelse.

Coronapandemin har påverkat året även på andra sätt. Ansträngningarna att få verksamheten att fungera i kombination med restriktioner när det gäller att samla människor och att resa har medfört att väldigt få andra aktiviteter har kunnat genomföras under året. Man kan säga att

det helt enkelt har hänt lite mindre under 2020 än vanligt.

Det innebär bland annat att det studiebesöksprojekt som Högsta domstolen har arbetat med under de senaste åren nu har fått lov att pausas. Projektet har beskrivits i 2018 års verksamhetsberättelse. Det går ut på att domstolen besöker tingsrätter och hovrätter runt om i landet. Syftet är att beskriva vår verksamhet och särskilt berätta om hur vi arbetar med att få fram prejudikat på olika rättsområden. Vid besöken kan också tingsrätter och hovrätter berätta om sin verksamhet och det blir även tillfälle att ta upp olika frågor och gemensamma beröringspunkter. Studiebesöksprojektet kommer att återupptas så snart som det blir möjligt.

Pandemisituationen har också gjort att i stort sett allt internationellt samarbete har stannat av. Särskilt när det gäller de nordiska länderna så finns det ett nära och relativt omfattande samarbete mellan de högsta domstolarna. Det visar sig ofta att olika rättsliga frågeställningar kommer upp ungefär samtidigt i länderna. Det handlar många gånger om frågor som är kopplade till det vidare europeiska samarbetet och till avgöranden från EU-domstolen eller Europadomstolen. Att då få möjlighet att diskutera med nordiska kollegor är mycket värdefullt. Med tanke på att våra rättsliga system, och på många sätt också våra samhällen i övrigt, har stora likheter blir sådana diskussioner särskilt givande.

Några saker har dock hänt även detta år. Högsta domstolen har fått en ny ledamot, Johan Danelius, som presenteras närmare i verksamhetsberättelsen.

Vi har även anställt en ny kanslichef. På en domstol som vår är kanslichefens roll mycket central. Eftersom jag som ordförande i betydande grad deltar i den dömande verksamheten fullgör kanslichefen en del av de uppgifter som på andra domstolar utförs av domstolschefen. Den nya kanslichefen, Maria Edwardsson, presenteras närmare i verksamhetsberättelsen.

En annan sak som kan nämnas är att vi under detta år har avgjort ett mål i plenum. Det betyder att samtliga sexton justitieråd deltog i det avgörandet. Det är långt ifrån varje år som domstolen har ett mål som avgörs i plenum. Grunden för att prövningen i vissa fall sker på detta sätt finns i 3 kap. 5 § rättegångsbalken. Bestämmelsen innebär, något förenklat, att om det när målet behandlas av fem justitieråd kommer fram att det finns en majoritet för att avvika från en rättsgrundsats eller lagtolkning som har lagts fast i ett tidigare avgörande från domstolen så kan beslut fattas om att målet ska prövas av domstolen i plenum. Bakgrunden till bestämmelsen är att Högsta domstolen i princip är bunden av sina tidigare prejudikat och att det därför behövs en prövning i denna speciella form för att frångå det som har lagts fast genom ett tidigare prejudikat.

I det plenimål som prövades under detta år var frågan om det fanns skäl att frångå de bedömningar som Högsta domstolen hade gjort i ett avgörande från 2007 (NJA 2007 s. 993). Närmare bestämt gällde målet frågan om en person som hade ålagts ett kontaktförbud skulle kunna få detta förbud prövat, trots att förbudstiden hade löpt ut.

Resultatet av en prövning i plenum blir normalt att målet refereras på vanligt sätt i NJA-serien. Men den nya rättsgrundsats som slagits fast genom avgörandet skrivs också in i en särskild minnesbok som finns i domstolen.

Vi har i tidigare verksamhetsberättelser beskrivit det utbyte som pågår mellan Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen. Sedan 2017 finns en möjlighet för domare i den ena domstolen att tjänstgöra i den andra domstolen. Sådan s.k. korsvis tjänstgöring förekommer både i enstaka mål och under längre perioder. Under 2020 tjänstgjorde justitierådet Svante O. Johansson under våren i Högsta förvaltningsdomstolen och justitierådet Erik Nymansson arbetade under motsvarande tid i vår domstol. Denna möjlighet till utbyte är värdefull på många olika sätt och utgör också ett exempel på det nära samarbete mellan Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen som löpande sker på olika områden.

I en artikel i verksamhetsberättelsen av justitierådet Johnny Herre berörs

de speciella processuella verktyg som med mer populära benämningar brukar kallas hissdispens respektive språngdispens. Kortfattat innebär hissdispens en möjlighet för tingsrätterna och hovrätterna att få en prejudikatintressant fråga prövad av Högsta domstolen medan målet fortfarande pågår i den lägre domstolen. Språngdispens ger Högsta domstolen en möjlighet att bevilja prövningstillstånd i en prejudikatintressant fråga trots att hovrätten har beslutat att inte meddela prövningstillstånd avseende tingsrättens avgörande. Som framgår av artikeln är bakgrunden till dessa bestämmelser framför allt det förhållande att antalet tvistemål som når Högsta domstolen har minskat under årens lopp. Regler av detta slag förbättrar domstolens möjligheter att ge vägledande avgöranden även på civilrättens område. Det är av yttersta vikt att Högsta domstolen har goda möjligheter att bidra till rättsutvecklingen på alla rättsområden.

Det är min förhoppning att ni finner årets verksamhetsberättelse informativ och intresseväckande. God läsning!

ANDERS EKA
JUSTITIERÅD OCH
HÖGSTA DOMSTOLENS ORDFÖRANDE

A black and white portrait of Johan Danelius, a middle-aged man with a balding head and light-colored eyes. He is wearing a dark suit jacket, a white shirt, and a dark tie with a small pattern. He is looking directly at the camera with a slight smile. The background is dark and out of focus.

Johan Danelius

Född 1968

Juris kandidatexamen 1993 vid
Stockholms universitet

Assessor i Svea hovrätt 2000

Tjänstgöring i Justitiedepartementet
2000-2009 och 2012-2015;
rättssakkunnig, kansliråd,
ämnesråd och departementsråd

Arbete på advokatbyrå 1993-1994,
1996 och 2009-2012
(senast som advokat och delägare
på Hamilton advokatbyrå)

Tf. rättschef i Justitiedepartementet
2015-2016

Expeditionschef i
Justitiedepartementet 2016-2020

nytt justitieråd

Högsta domstolen har under 2020 fått ett nytt justitieråd. Johan Danelius började i januari och kom närmast från en tjänst som expeditiionschef i Justitiedepartementet.

Varför valde du juridiken?

Jag hade ingen tydlig bild av att jag ville bli jurist. Jag var allmänt samhällsintresserad och tänkte att juristlinjen kunde ge mig en bra och bred bas med möjligheter till olika vägval efter utbildningen. Det var först under studierna som jag kände att det var riktigt roligt med juridik.

Vad var det som lockade dig att söka tjänsten som justitieråd?

Tjänsten innebär att man får arbeta med de mest spännande juridiska frågorna tillsammans med några av landets främsta jurister. När jag hade möjlighet att söka tjänsten ville jag inte missa den chansen.

Vilka förhoppningar och förväntningar har du på arbetet?

Mina förhoppningar är att få arbeta med intressanta frågor på en trevlig arbetsplats. Jag känner några av justitieråden sedan tidigare och hade därför en ganska bra bild av hur arbetet här skulle vara. Jag förstod också att det skulle innebära mycket arbete och läsning.

I jämförelse med departement, där man ofta inte vet från vecka till vecka vad som kommer att hända,

är arbetet här mer förutsebart och följer bestämda rutiner.

Hur har den första tiden varit?

Den har definitivt levt upp till förväntningarna – det är ett fantastiskt stimulerande arbete. Det är högt i tak under diskussioner och överläggningar. Även om det går att ha olika uppfattningar och det kan hetta till lite är tonen genomgående respektfull. Det känns som att alla har ett genuint engagemang för att det ska bli så bra prejudikat som möjligt.

Coronapandemin har förstärkt präglat mycket under året. Det har bland annat inneburit att vi arbetat mycket hemifrån och att det har varit begränsat med sociala och externa aktiviteter.

På vilket sätt menar du att det kan "hetta till" i diskussionerna?

Det var möjligen ett lite starkt uttryck. När man kommer till en föredragning är alla pålästa och kan därmed ha en rätt bestämd uppfattning om en viss fråga. Det händer att det visar sig att det finns olika uppfattningar och då kan det bli viss spänst i diskussionen. Man är intresserad av att förstå hur någon kan resonera annorlunda i frågan.

Är det något speciellt område eller någon speciell fråga som du hoppas få tillfälle att förkovra dig inom?

Jag uppskattar bredden av rättsfrågor som man får arbeta med och möjligheten att få sätta mig in i frågor som jag inte arbetat med tidigare. Sedan är jag såklart mer bekväm inom vissa rättsområden än andra. Jag har arbetat bland annat med aktiebolagsrätt i departementet så om det kommer en intressant fråga inom det området skulle det vara särskilt roligt för mig.

Du har en gedigen bakgrund, vilken tjänst har hittills varit roligast, mest givande eller påverkat dig mest?

Jag har trivts mycket bra på alla mina tidigare arbetsplatser. Det är svårt att jämföra. Rollen som expeditionschef på Justitiedepartementet var spännande på det sättet att jag fick en god inblick i hur politiska beslut på hög nivå fattas. Från advokattiden minns jag särskilt den tillfredsställelse man kände efter att man hade hjälpt en klient på ett bra sätt, t.ex. genom att vinna ett mål i domstol.

Hur känns det att vara tillbaka i dömande verksamhet?

Det har varit väldigt roligt att få komma tillbaka till dömandet. Eftersom jag varit borta länge från domstol har jag glömt en del av domarhantverket. Även om jag arbetat med frågorna ur ett lagstiftningsperspektiv har jag känt att det varit en omställning att nu ha rollen som tillämpare av reglerna. På Högsta domstolen har man dock ofta två avgöranden i grunden och en genom-

arbetad rättsutredning. Man börjar alltså inte från noll.

Vad anser du kännetecknar god juridisk argumentering i Högsta domstolen?

När jag arbetade som advokat hände det vid ett par tillfällen att jag skrev överklaganden till Högsta domstolen. Jag tänkte då på något som Johan Munck hade sagt i en intervju när han arbetade här. Han sa något om att man ska försöka formulera överklagandet så att det blir tydligt för Högsta domstolen hur en rubrik för ett kommande prejudikat skulle kunna formuleras. Som advokat är det nämligen lätt att främst argumentera kring varför underrättens avgörande är felaktigt. I Högsta domstolen är det dock inte det som är i fokus, utan det handlar om att fånga in det som är prejudikatintressant.

Vad gör du helst när du inte arbetar?

Jag har tre barn i skolåldern och ägnar mycket tid åt dem när jag inte är på jobbet. Jag har genom åren sprungit mycket, tävlat inom friidrott i medeldistanslöpning när jag var ung och senare även sprungit maraton några gånger. Jag försöker fortfarande komma ut på löprundor när jag får tid.

Vad har du för råd till yngre jurister?

Prova på olika juristroller om den möjligheten dyker upp. En av fördelarna med juristyrket är att man under en lång karriär kan hinna med olika typer av arbeten. Man behöver inte ha bråttom att välja spår.

När ett nytt justitieråd hälsas välkommen samlas hela personalen i plenisalen och justitierådet får skriva in sitt namn i en ledamotsbok samt hänga upp sitt porträtt på porträttväggen.

y kanslichef

Den 1 januari 2020 tillträdde Maria Edwardsson som ny kanslichef i Högsta domstolen. Dessförinnan var hon beredningschef i domstolen i två år.

Vad har du för yrkesbakgrund?

Jag är assessor från Svea hovrätt. Jag har även arbetat några år på en affärsjuridisk advokatbyrå, mestadels i London. Utöver det så har jag undervisat i straffrätt vid Uppsala universitet och varit rättssakkunnig på Justitiedepartementets straffrättsenhet. Innan jag började på Högsta domstolen arbetade jag vid Solna tingsrätt i sju år som rådman, ställföreträdare för chefsrådman och tf. chefsrådman.

Vad lockade med tjänsten som kanslichef?

Jag trivdes otroligt bra i Högsta domstolen och lockas alltid av nya utmaningar. Det som främst tilltalade mig var att få vara en del av domstolens utveckling samt att få arbeta och kunna påverka på en mer övergripande nivå.

Vad gör en kanslichef?

Som titeln antyder så är jag chef för kansliet, som består av två beredningsenheter och en administrativ enhet. I kansliet ingår alla medarbetare utom justitieråden. Jag biträder ordföranden Anders Eka och avdelningsordföranden Gudmund Toijer i arbetet med att leda domstolen och svarar t.ex. för planering och uppföljning av verksamheten, budgetfrå-

gor, säkerhetsfrågor och arbetsmiljöfrågor, med god hjälp av kunniga medarbetare. Arbetet innefattar mycket utvecklingsarbete och även rekryteringar. Kanslichefen fungerar också som en länk mellan beredningsorganisationen och justitieråden. Som kanslichef försöker jag se till att verksamheten fungerar väl och utvecklas – både i stort och smått.

Vad gör du helst när du inte arbetar?

Jag tillbringar gärna tid med barnen och följer ofta med på deras sportaktiviteter. Jag har också nyligen köpt en häst som såklart tar en hel del tid.

Har du något bra boktips?

Jag läser brett och mest på engelska. Den senaste boken som jag läste med min bokklubb var *Where the Crawdads sing* av Delia Owens. Den är klart läsvärd. Jag kan ibland uppskatta en bra pusseldeckare utan så stort inslag av våld – det får man tillräckligt av i arbetet på domstol. Just nu läser jag en kanadensisk serie av Louise Penny.

Vad har du för råd till yngre jurister?

Var inte rädd för att hoppa på nya saker och anta nya utmaningar. Men gör det som känns roligt och rätt för dig – lyssna på andra men bestäm själv.

igitaliseringen i Högsta domstolen

Under en kristallkrona i en korridor på tredje våningen i Högsta domstolen står en flyttbar vägg full med små handskrivna lappar. Den som stannar upp och läser på lapparna kanske ser att det som beskrivs är rutinerna för handläggningen av mål och ärenden i Högsta domstolen, antecknat i minsta detalj. Väggen med lappar syftade till att få överblick över alla led i handläggningen inför övergången till ett digitaliserat arbetssätt i mars 2020.

Det digitaliserade arbetssättet har inneburit effektiviseringar för alla medarbetare på Högsta domstolen och kom mycket väl till pass när Sverige drabbades av en coronapandemi.

I den här artikeln ges en översiktlig beskrivning av den digitala utvecklingen i Högsta domstolen och hur den har påverkat vårt dagliga arbete.

I 2 3 4 5

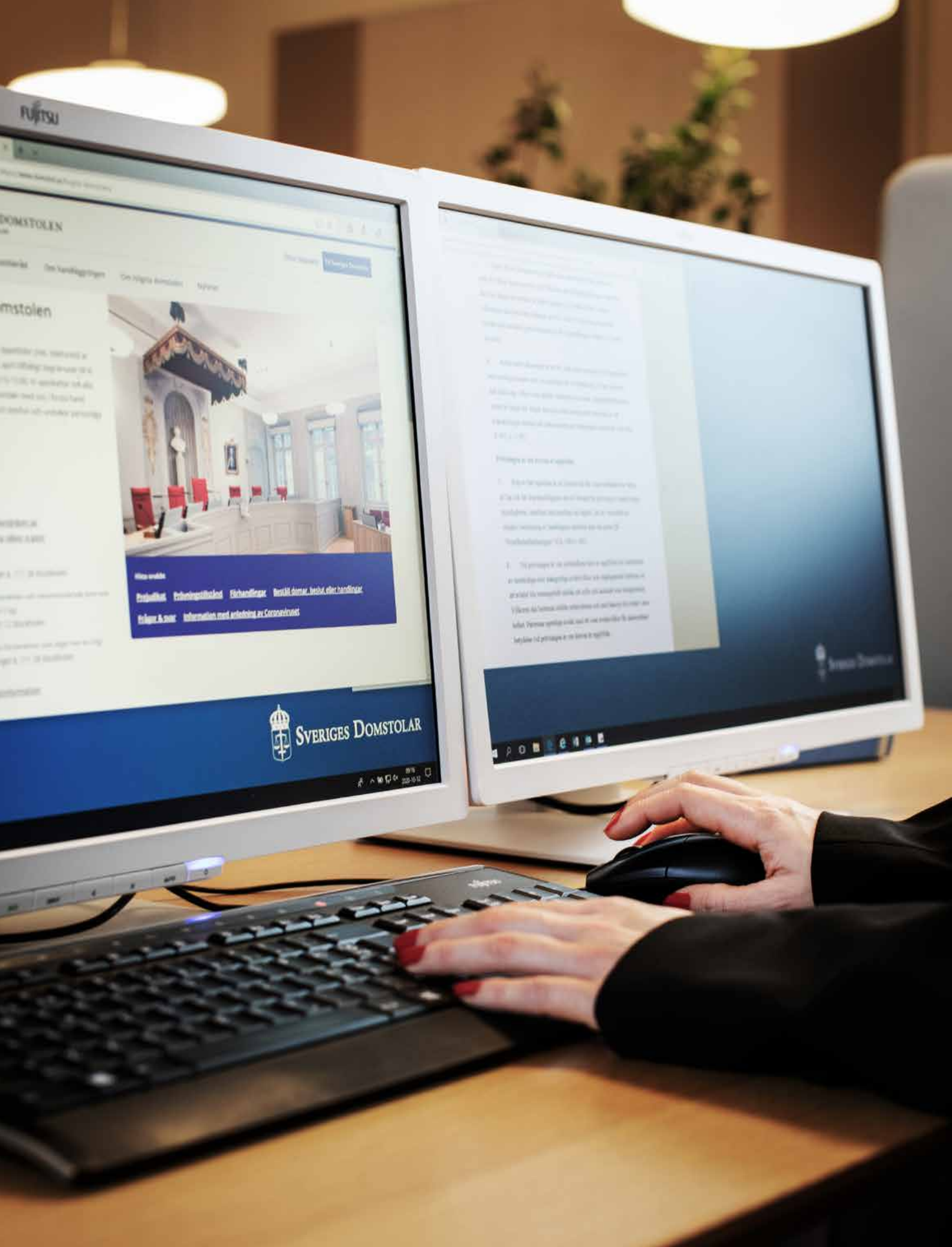
Den digitala utvecklingen

*Ett mer digitaliserat
arbetssätt*

Distansarbete

*Justitieråden och
digitaliseringen*

*E-arkiv och
framtidsperspektiv*

I.

Den digitala utvecklingen

Redan i mitten av 1990-talet påbörjades förberedelser

inom Sveriges Domstolar för en försöksverksamhet som syftade till att utrusta vissa domstolar med elektronisk kommunikationsutrustning för ljud- och bildöverföring. Tanken var bl.a. att parter och vittnen som hade lång resväg till domstolen inte skulle behöva infinna sig personligen i rättsalen och i stället få möjlighet att lämna sin berättelse från en domstol på hemorten. Den moderna tekniken hade vid det laget utvecklats så pass mycket att den gick att använda på ett ändamålsenligt sätt även i en rättegång.

Försöksverksamheten föll väl ut och riksdagen beslutade senare genom reformen En modernare rättegång att tekniken skulle införas permanent i samtliga domstolar och att en långsiktig successiv utveckling av tekniken även skulle ske. Reformen trädde i kraft den 1 november 2008 och innebar stora förändringar av rättegångsförfarandet i landets allmänna domstolar. Den syftade till att genomföra nödvändiga förändringar, bl.a. genom ett bättre utnyttjande av modern teknik. Exempelvis infördes generella regler om deltagande i rättegång via videokonferens.

Under 2012 togs ett mer samlat grepp om den offentliga förvaltningens verksamhetsutveckling inom informations- och kommunikationsteknik, s.k. e-förvaltning. Samtliga

myndigheter fick till uppgift att utveckla en digital infrastruktur.

Utvecklingen inom digital kommunikation har också lett till att myndigheter i allt högre grad kommunicerar med enskilda via e-post och att de tillhandahåller tjänster elektroniskt. Det gäller även för domstolarnas del. Den som vill ge in en skrivelse till en domstol behöver inte längre göra det i pappersform.

Sedan tidigare gäller att brottmål kan inledas digitalt. Som ett led i utvecklingen mot ett mer digitaliserat arbetssätt kommer det från den 1 januari 2021 dessutom vara möjligt att underteckna stämningsansökningar i tvistemål med en elektronisk underskrift och ge in dessa ansökningar digitalt. Det kommer även vara möjligt att inleda vissa ärenden digitalt.

Teknikutvecklingen har givetvis inneburit att det dagliga arbetet inom domstolarna också har förändrats och att den digitala handläggningen av mål och ärenden blivit mer framträdande. Så har även skett i Högsta domstolen. Samtliga handlingar som kommer in till domstolen läses numera in digitalt. Även om viss pappershantering fortfarande sker är det förmodligen så att de ofta ganska omfattande akterna snart blir en del av historien och att alla akter framöver kommer att vara helt digitala.

2.

Ett mer digitaliserat arbetssätt

Under våren 2019 tillsattes en arbetsgrupp på Högsta

domstolen som skulle se över processen för ett mer digitaliserat arbetssätt. Arbetsgruppen bestod av justitieråd, justitiesekreterare, beredningsjurister, domstolshandläggare och administrativ personal. Ett första steg var att göra en kartläggning över målhanteringsprocessen. Kartläggningen syftade till att tydliggöra alla arbetsmoment från det att ett mål kommer in till domstolen till dess att målet avslutas. Väggen med handskrivna lappar var resultatet av kartläggningen. Ansvarig för uppdraget att omvandla lapparna till tydliga flödes-scheman var bl.a. arkivarien och verksamhetsutvecklaren Ann-Sofie Arvidsson.

- Alla var med och bidrog till väggen med lappar. Varje kategori av anställda gav en pusselbit till hur arbetet på Högsta domstolen går till i praktiken, säger Ann-Sofie.

Efter kartläggningen tog arbetet med att utforma det digitala arbetssättet vid. Det tidskrävande arbetet med de fysiska akterna skulle ersättas med en digital hantering som gick ut på att de olika momenten i handläggningen skulle noteras genom statusförändringar i det digitala systemet. Enligt Ann-Sofie ledde kartläggningen till insikten att vissa moment i hanteringen kunde plockas bort för att skapa ett flöde som skulle fungera

bättre digitalt. Arbetet fortgick fram till den 2 mars 2020 då det digitaliserade arbetssättet sjsattes. Under det knappa år som då gått från det att arbetsgruppen bildades hade samtliga medarbetare på domstolen involverats och fått komma med synpunkter kring hur det digitaliserade arbetssättet på domstolen skulle införas.

- När pandemin kom till Sverige drog jag en stor suck av lättnad över att det digitaliserade arbetssättet kommit på plats. Det var riktigt bra tajming, måste man säga, tillägger Ann-Sofie.

Sedan mars 2020 är alltså arbetet på Högsta domstolen näst intill helt digitaliserat. Samarbetet i målhanteringen mellan beredningsjurister, justitiesekreterare, domstolshandläggare och beredningschefer sker nu i princip uteslutande digitalt. Detta har bl.a. effektiviserat vårt arbetssätt och skapat möjligheter för dessa yrkeskategorier att under coronapandemin arbeta hemifrån.

Få anställda ser numera en fysisk akt under sin arbetsdag, men så har det inte alltid varit. Bibbi Englund Wikström har arbetat på Högsta domstolen sedan 1987. Hon anställdes som vikarie på vaktmästeriet, men ganska snart började hon arbeta på registraturen där målen kommer in. I dag är hon biträdande handläggarchef på en av domstolens två beredningsenheter. Som junior domstolshandläggare deltog hon i arbetet med att datorisera Högsta domstolen

och hon minns det som högtidligt och historiskt när man övergick från skrivmaskin till dator.

- När jag började på registratorskontoret registrerade vi parter och personuppgifter på blanketter genom karbonark. Om man skrev fel fick man använda en platta i stål med hål i olika storlekar när man skulle sudda, säger Bibbi, som tillägger att det fortfarande går att hitta sådana registerblad i de riktigt gamla målen.

I dag skickas inte längre underrätternas handlingar i kartong till Högsta domstolen utan lämnas vanligtvis över digitalt via e-post. Anne Karjalainen, som arbetar i registraturen, berättar att en skillnad från hur det var tidigare är att nya mål nu kan komma in när som helst under dagen. Tidigare kom målen endast in med morgonens brevpост. Enligt Anne tog det ett tag att vänja sig vid denna förändring. Hon ser dock klart fler fördelar än nackdelar med digitaliseringen, som har pågått ett tag även om de största förändringarna skett under det senaste året. Anne och kollegorna på registraturen var glada, och något förvånade, över hur bra allting flöt på direkt efter att det digitaliserade arbetssättet infördes.

Anne är tacksam gentemot dem som genomfört förarbetet inför digitaliseringen och hon tror inte att allt skulle ha fungerat lika bra utan de noggranna förberedelserna. Hon och kollegorna på registraturen, som

också deltagit i arbetsgrupper inför digitaliseringens genomförande, ser fram emot när alla domstolens mål i framtiden handläggs digitalt.

- Arbetet var mer fysiskt krävande förr och nu slipper vi hantera tunga akter, säger Anne, som tillägger att en av de mest positiva effekterna av digitaliseringen är tidsvinsten.

Såväl Bibbi och Anne som Ann-Sofie vittnar om att övergången till det digitala arbetssättet gått väldigt bra. Den största farhågan inför digitaliseringen var risken att mål skulle falla mellan stolarna i den digitala akthanteringen. För att undvika att det händer finns det fortfarande en aktkappa för varje mål, dvs. ett omslag till akten, men den är oftast tom.

För domstolshandläggarna har digitaliseringen inneburit att arbetet förändrats på flera sätt. Tidigare väntade handläggarna på att de nya målen skulle delas ut av expeditivaktmästarna under dagen. Nu görs i stället regelbundet sökningar på nya mål i datasystemet. Genom att signalen om att en åtgärd behöver vidtas kommer digitalt behöver handläggarna sällan leta efter akter. Det är främst vid expediering som aktkappan plockas fram då den och det underskrivna avgörandet ska skickas till arkivet för arkivering.

Från vänster i bild:

Sonia Ericstam
Beredningsjurist

Therese Johansson
Domstolshandläggare

Distansarbete

Samtliga anställda på Högsta domstolen påverkas av digitaliseringen.

För vissa har det digitala arbetssättet dock, i högre grad än för andra, även innan mars 2020 varit en del av vardagen. På Högsta domstolen arbetar ca trettio justitiesekreterare. Ungefär en tredjedel arbetar på distans från antingen Malmö eller Göteborg. Det gör det möjligt för dem att bo kvar där de har genomfört sin domarutbildning. Historiskt sett har en del av justitiesekreterarnas arbetsuppgifter fått utföras på plats i Stockholm, t.ex. vissa arbetsuppgifter som innebär stor grad av samarbete med kollegor. Även föredragningar av prejudikatmål har oftast genomförts på plats i Stockholm. Digitaliseringen av akter och övrigt arbetsmaterial samt en utbyggd och förbättrad digital infrastruktur har dock möjliggjort att i princip samtliga arbetsuppgifter, utom medverkan vid huvudförhandlingar, kan utföras på distans. Under pandemin har det i princip nödvändigt att arbeta på det sättet.

En justitiesekreterare kommer för första gången i kontakt med ett mål då han eller hon tilldelats målet, eller då justitiesekreteraren själv arbetar med granskningen av inkommande mål. Tidigare gjordes det genom att man skrev ut listor över målen och gick igenom handlingarna i de fysiska akterna. Numera kan en justitiesekreterare via en säker anslutning till målhanteringssystemet granska såväl listor som enskilda mål.

Samtliga handlingar är tillgängliga digitalt. Även de rättsdatabaser och annan litteratur som används är till största delen tillgängliga digitalt.

Under arbetet granskar en justitiesekreterare handlingarna i målet. Allt detta görs numera genom digital åtkomst. En rättsutredning genomförs och ett underlag för en muntlig föredragning eller skriftlig redovisning tas fram. Materialet sammanställs och görs tillgängligt digitalt för det eller de justitieråd som ska ta ställning till frågan om prövningstillstånd eller på annat sätt besluta i eller avgöra ett mål.

Robert Lind är en av de justitiesekreterare som arbetar på distans och hans arbetsplats finns i lokaler hos Kammarrätten i Göteborg.

- Eftersom jag arbetar på distans distribueras rättsutredningar och andra dokument elektroniskt till justitieråden och de flesta av mina muntliga föredragningar sker via digital videoteknik. De digitala systemen är numera mycket pålitliga så det är sällan några problem, säger Robert.

Enligt Robert skulle det vara att gå för långt att helt jämställa en föredragning via digital videoteknik med en där man träffar justitieråden på plats, men han anser att föredragningarna i sak är likvärdiga. Hans uppfattning är att de digitala föredragningarna möjliggör en större effektivitet eftersom de justitiesekreterare som arbetar på distans inte behöver resa till Stockholm för kortare muntliga föredragningar.

Från vänster i bild:

Stefan Reimer
Justitieråd

Kerstin Calissendorff
Justitieråd

Robert Lind
Justitiesekreterare

Justitieråden och digitaliseringen

För justitieråden har digitaliseringen framför allt inne-

burit en mer effektiv hantering av den stora mängd mål som varje år kommer in till domstolen och som av olika skäl bedöms inte ha något prejudikatintresse. Större fokus har kunnat läggas på prejudikatbildningen. Alla mål som ska dispensprövas fördelas numera digitalt till justitieråden. Detta har varit särskilt betydelsefullt under 2020 eftersom justitieråden kunnat ta del av materialet hemifrån. Digital videoteknik har dessutom använts vid föredragningar och återställningar för att trygga verksamheten och minska smittoriskerna. Ann-Christine Lindeblad har arbetat som justitieråd sedan drygt 18 år och hon ser tillbaka på den utveckling som varit.

- Sedan jag började arbeta i Högsta domstolen har förändringarna varit många, berättar Ann-Christine. En förändring som definitivt har visat sig vara av godo för både effektiviseringen och kvaliteten i verksamheten är just den digitalisering som skett och fortlöpande sker. När jag kom till Högsta domstolen – direkt från en lagmanstjänst på tingsrätt – kändes det som att domstolen var sist ut i den tekniska utvecklingen rörande allt i verksamheten, från målhanteringen till den prejudikatbildande verksamheten. Men jag förstod snart att det fanns en förklaring till detta; prejudi-

katbildning ansågs helt enkelt inte lämpa sig för teknisk inblandning. Efter hand visade det emellertid sig att den nya tekniken underlättade den prejudikatbildande verksamheten.

Efter lite funderande fortsätter Ann-Christine:

- För justitierådens del kom enligt min mening den största effektivitets- och kvalitetsförbättringen i fråga om Högsta domstolens avgöranden redan 2003 med övergången från rödpenna till datateknik vid arbetet med domsutkast inför slutliga ställningstaganden i prejudikatmålen. Förändringen skedde successivt och började med att den text som man arbetade med visades på storbild. Efter att vi kunde konstatera att de ledamöter som hade platser med ryggen mot bildskärmen nästan alltid lämnade föredragningsrummet med nackvred, installerades en datorskärm vid varje ledamots plats. När vi alla lärt oss att det inte var någon idé att upphetsat peka på sin egen skärm när man ville ha något justerat blev det en succé. Vi är nu bara ett par aktiva justitieråd som varit med på hela denna tekniska resa och yngre kollegor kan nog, när vi berättar om hur ”det var förr”, uppfatta det som endast anekdoter. Hur som helst så tror jag att vi alla är ganska nöjda med den tekniska utveckling som skett.

E-arkiv och framtidsperspektiv

Efter att ett mål behandlats i de olika faserna i handläggningen och har avgjorts är den sista anhalten Högsta domstolens arkiv. Även här gör sig digitaliseringen påmind och i dag sparas betydligt färre pappershandlingar än tidigare. Det som nu arkiveras i pappersform är endast slutliga avgöranden och andra handlingar som kräver underskrift. Ann-Sofie, som jobbar bl.a. i arkivet, tycker att det är intressant att se hur arbetet med digitaliseringen kommer att tas vidare i framtiden. Hon nämner exempelvis att Domstolsverket har infört ett e-arkiv för Sveriges Domstolar och att samtliga domstolar på sikt ska anslutas till e-arkivet. Det innebär att digitala handlingar kan vårdas, tillgängliggöras och bevaras. E-arkiv är därför en förutsättning för att domstolarna ska kunna arbeta helt digitalt.

Förutom att tekniska möjligheter och förändringar påverkar hur vi kan arbeta på Högsta domstolen så kan även lagändringar underlätta vårt digitala arbetssätt. Den 1 januari 2021 trädde t.ex. några lagändringar

i kraft som syftar till att möjliggöra eller underlätta digital kommunikation i domstolsprocesser. Ändringarna innebär bl.a. att det blir möjligt att skriva under en stämningsansökan, en ansökan om resning eller om återställande av försutten tid eller en fullmakt med elektronisk underskrift och lämna dessa handlingar till domstolen digitalt i stället för i pappersform.

Den digitala utvecklingen har onekligen påverkat det dagliga arbetet på Högsta domstolen i mycket stor utsträckning, på ett sätt som knappast hade kunnat förutses för ett antal år sedan. Frågan är vad som kommer att hända med teknikutvecklingen framöver. Kommer vi t.ex. att kunna se inslag av artificiell intelligens i domstolarnas verksamheter? Finns det annat som vi i dag inte kan förutse? Det återstår helt enkelt att se vad framtiden har att erbjuda och vad som väntar bakom nästa dörr.

FÖREDRAGNINGSRUM 2

Lagrådet och Högsta domstolen

Sverige har inte någon författningsdomstol. Den prövning av normers förenlighet med grundlagen som sker utförs i stället av

alla domstolar inom ramen för behandlingen av mål och ärenden. Normprövningen förstärks emellertid av den förhandsgranskning som Lagrådet gör. Lagrådets uppgift är grundlagsfäst och består i att avge rådgivande yttranden över lagförslag, bland annat hur de förhåller sig till grundlagarna.

Den funktion som Lagrådet fyller har gamla anor. Ursprunget är den rådgivning åt kungen som riksrådet utövade. När Högsta domstolen inrättades 1789 fick även domstolen i vissa fall yttra sig i lagstiftningsärenden. Genom 1809 års regeringsform tog Högsta domstolen helt över denna uppgift. Under andra hälften av 1800-talet blev detta allt mer betungande och i samband med att Regeringsrätten (numera Högsta förvaltningsdomstolen) inrättades 1909 skapades Lagrådet.

Lagrådet består av domare och tidigare domare från Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen och dess organisation regleras i en särskild lag. Lagrådet är indelat i avdelningar där varje avdelning består av tre ledamöter, med minst ett aktivt justitieråd. I normalfallet är det två avdelningar som är i tjänst.

Lagrådets uppgifter framgår av 8 kap. 20 – 22 §§ regeringsformen. Regeringen eller ett riksdagsutskott måste hämta in Lagrådets yttrande över förslag till ändringar i de grund-

lagar som gäller tryckfriheten och yttrandefriheten i vissa medier och över förslag till lagar som berör enskilda människors fri- och rättigheter samt personliga och ekonomiska förhållanden eller skyldigheter gentemot det allmänna.

Lagrådets granskning ska avse hur förslaget förhåller sig till grundlagarna och rättsordningen i övrigt, hur förslagets föreskrifter förhåller sig till varandra och till rättssäkerhetens krav. Vidare ska Lagrådet granska om förslaget är så utformat att lagen kan antas tillgodose de syften som har angetts och vilka problem som kan uppstå vid tillämpningen.

Lagrådet lämnar ungefär hundra yttranden per år. I praktiken går lagrådsgranskningen till så att lagrådsremissen föredras inför Lagrådet av de tjänstemän från Regeringskansliet som har arbetat med att ta fram lagförslaget. Behandlingen avslutas med ett yttrande där Lagrådet redovisar resultatet av sin granskning. Yttrandet kan ta sikte på olika frågor, alltifrån rent lagtekniska synpunkter

Lagrådet har sina lokaler i samma byggnad som Kammarrätten på Riddarholmen i Stockholm. Högsta domstolen fungerar som värmyndighet och ser till att Lagrådet har fungerande lokaler samt ett bemannat kansli.

till invändningar om att förslaget inte är förenligt med grundlag eller står i strid med regelsystemet i övrigt. Lagrådet kan också uttala sig om processen inför framtagandet av lagförslaget. Ibland tillstyrks förslaget ”blankt”, dvs. utan att Lagrådet har någon erinran. I de fall Lagrådet har allvarliga invändningar brukar det uttryckas så att Lagrådet avstyrker förslaget.

Lagrådets yttrande är rådgivande och det är upp till regering och riksdag att ta ställning till om synpunkterna ska följas. Om Lagrådet har uttalat skarp kritik mot ett lagförslag kan det dock vara riskabelt för lagstiftaren att införa en lag i strid med Lagrådets rekommendationer. En domstol kan senare, vid en tillämpning av bestämmelsen om lagprövning i 11 kap. 14 § regeringsformen, finna att lagstiftningen står i strid med en överordnad norm – eller att stadgad ordning i något väsentligt hänseende har åsidosatts vid lagstiftningens tillkomst – och underlåta att tillämpa den.

Den koppling som finns mellan Lagrådets yttrande och en senare uppkommen lagprövningssituation illustreras av rättsfallet NJA 2018 s. 743 (Den korta remisstiden). Målet gällde en ändring av vapenlagstiftningen som enligt Lagrådet inte hade uppfyllt beredningskravet i 7 kap. 2 § regeringsformen. Högsta domstolen fann inte skäl att underlåta att tillämpa den nya lagstiftningen, men uttalade sig kritiskt om hur beredningen av lagändringen hade gått till.

Coronapandemin har präglat även Lagrådets verksamhet under 2020. Föredragningarna har till största delen skett helt digitalt. Ledamöternas bedömning är att det har fungerat väl

och att det inte har påverkat kvaliteten i arbetet.

Vissa lagförslag med anknytning till coronapandemin har tagits fram under tidspress och Lagrådet har ombetts att ha föredragning och lämna yttrande snabbare än vanligt. Det tydligaste exemplet är lagrådsremissen *Ett tillfälligt bemyndigande i smittskyddslagen med anledning av det virus som orsakar covid-19*. Förslaget innehöll tillfälliga ändringar i smittskyddslagen som skulle ge regeringen rätt att i vissa fall utfärda föreskrifter om särskilda åtgärder, såsom tillfälliga begränsningar av folksamlingar och nedstängningar av köpcentrum och restauranger. Förslaget hade remitterats till ett begränsat antal remissinstanser med en svarstid om 24 timmar räknat från lördag kväll.

Lagrrådet framhöll att även om situationen var särpräglad ingav beredningen av lagförslaget betänkligheter. Vidare menade Lagrådet att förslagen på åtgärder var för allmänt hållna och borde inskränkas till de åtgärder som angetts som exempel i lagrådsremissen, med tillägget att regeringen kunde meddela även andra liknande åtgärder. Regering och riksdag följde i allt väsentligt Lagrådets förslag.

Lagrådets roll i lagstiftningsprocessen har tidvis varit en omdebatterad fråga. Vid 2011 års revision av regeringsformen rådde det dock politisk enighet om att det finns ett stort värde i den granskning på förhand som sker av Lagrådet. Fler lagförslag underställs nu också Lagrådets granskning än tidigare.

Från vänster i bild:

Inga-Lill Askersjö
Justitieråd och ledamot
av Lagrådet

Eskil Nord
F.d. justitieråd och
ledamot av Lagrådet

Stefan Johansson
Justitieråd och ledamot
av Lagrådet

Mohamed Ali
Justitiesekreterare i
Högsta domstolen i möte
hos Lagrådet

iss- och språngdispens

En betydande del av de dispositiva tvistemål som avgörs i Sverige når dessvärre

inte Högsta domstolen. Det innebär att domstolen inte får tillgång till samma rika utbud av mål för prejudikatbildningen som finns på andra områden. En viktig förklaring till detta är att handläggningstiderna för dessa måltyper ofta blir långa när målen avgörs i två eller tre instanser. Detta medför att parter ibland drar sig för att lösa tvisterna i domstol. Detta är också ett av flera skäl för att många av de dispositiva tvisterna avgörs i skiljeförfaranden i stället för i allmän domstol.

En annan anledning till att så få dispositiva tvistemål når Högsta domstolen är att hovrätterna inte meddelar prövningstillstånd för en inte obetydlig del av målen. Hovrätterna har inte någon möjlighet att meddela s.k. partiella prövningstillstånd. Även om Högsta domstolen identifierar en prejudikatfråga och meddelar prövningstillstånd i hovrätten innebär det att hela målet måste avgöras i hovrätten. I dessa fall innebär först tingsrättsprövningen, sedan hovrättens prövning av prövningstillståndsfrågan, Högsta domstolens prövning av samma fråga och hovrättens prövning i sak att handläggningstiden ofta bli lång och kostnaderna höga. Inte sällan når målen därefter inte Högsta domstolen.

För att säkra prejudikatbildningen kring tvistemålen har lagstiftaren

emellertid försett Högsta domstolen med ett antal verktyg. Två av dessa är s.k. *språngdispens* och *hissdispens*.

Språngdispens

Språngdispensen infördes i april 2016 (se 54 kap. 12 a § rättegångsbalken). Syftet med regleringen är främst att stärka underlaget för prejudikatbildningen för alla måltyper, dvs. se till att Högsta domstolen får möjlighet att ge fler prejudikat. Dispensgrunden gör det möjligt för domstolen, i fall där hovrätten beslutat att inte meddela prövningstillstånd, att meddela prövningstillstånd i Högsta domstolen avseende en prejudikatfråga, dvs. en fråga vars prövning är av vikt för ledning av rättstillämpningen.

När Högsta domstolen avgjort prejudikatfrågan beslutar domstolen om prövningstillstånd ska ges till målets prövning i hovrätten. Skäl för sådant tillstånd kan finnas exempelvis om tingsrättens dom vilat på en annan bedömning av prejudikatfrågan och det därför finns skäl att betvivla riktigheten i det slut som tingsrätten kommit till. I annat fall meddelas normalt inte prövningstillstånd.

Hur paragrafen fungerar kan illustreras av NJA 2017 s. 362. Här hade hovrätten i en testamentstvist beslutat att inte bevilja prövningstillstånd. Högsta domstolen beviljade emellertid prövningstillstånd ”i frågan om parternas bevisbörda för sådana omständigheter som har betydelse för om testamentet har återkallats eller

inte”. I avgörandet förklarade domstolen vem som hade bevisbördan och vilket beviskrav som skulle tillämpas. Eftersom tingsrätten tillämpat ett motsvarande synsätt beslutades att prövningstillstånd inte skulle meddelas i målet i övrigt och att därför tingsrättens dom skulle stå fast.

Hissdispens

Hissdispensen (se 56 kap. 13 § rättegångsbalken) är av äldre datum. Dispensgrunden innebär att en tingsrätt och, sedan prövningstillstånd meddelats, en hovrätt med parternas samtycke får hänskjuta en viss fråga i målet till prövning av Högsta domstolen. För att Högsta domstolen ska pröva frågan krävs på vanligt sätt prövningstillstånd. Domstolen prövar alltså om den fråga som ”hissats” till domstolen verkligen är sådan att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att frågan prövas.

Hissdispensen ställer betydande krav på parter och domstol för att den ska fungera som det är tänkt. Parternas juridiska ståndpunkter måste vara klarlagda och sakfrågorna bör vara ordentligt utredda. Det finns inget som hindrar att flera frågor ställs eller att frågan ställs mot bakgrund av flera olika alternativa grunder för parts talan.

Hissdispensen kan illustreras genom den prövning som skedde i NJA 2013 s. 945 och i NJA 2015 s. 1072. I det första av dessa avgöranden hade DN i mars 2006 publicerat en artikel som fanns i DN:s databas 2009 när en ny person utsågs till ansvarig utgivare. Tingsrätten formulerade här frågan som ”Är G.H. i egenskap av ansvarig utgivare för databasen www.dn.se straff- och skadeståndsrättsligt ansvarig för uppgifter som tillhandahållits i databasen under

den tid som hon varit ansvarig utgivare för denna trots att uppgifterna införts i databasen före den tiden?” Högsta domstolen förklarade i avgörandet att G.H. ansvarade för informationen.

I det senare avgörandet hade en tryckerikund åberopat fem olika grunder för att man skulle anses berättigad till återbetalning av tidigare erlagd tryckerimoms. Här frågade tingsrätten om tryckeriet hade en skyldighet på någon av de i målet åberopade grunderna att återbetala ett på visst sätt beräknat mervärdeskattebelopp. Högsta domstolen kom fram till att tryckeriet på en av de åberopade grunderna var skyldigt att återbetala mervärdesskattebeloppet. Det saknades därför skäl för domstolen att pröva vad kunden i övrigt anförde.

Avslutande kommentarer

Hissdispens och språngdispens är två viktiga sätt för parter i ett dispositiv tvistemål att få ett avgörande i frågor där det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar frågan. För att dispensgrunderna ska bli effektiva verktyg krävs dock ofta att parterna – och när det gäller hissdispens domstolarna – bidrar genom att adressera frågan och pekar på vad i målet som skulle kunna avgöras direkt av Högsta domstolen. Rätt använda har Högsta domstolen fått ytterligare möjligheter att bidra till prejudikatsbyggnaden också på de dispositiva tvistemålen.

Rättsfall i korthet

2020

CIVILRÄTT

En sameby har ansetts genom urminnes hävd ha ensamrätt att upplåta jakt och fiske

(NJA 2020 s. 3, "Girjasdomen")

Girjas sameby bedriver renskötsel, bl.a. på ett mycket stort område ovanför den s.k. odlingsgränsen i Norrbottens län. Rennäringslagen innebär att medlemmarna i samebyn får jaga och fiska på området, men också att varken samebyn eller dess medlemmar får upplåta jakt och fiske till andra. Det är huvudsakligen länsstyrelsen som beslutar om sådana upplåtelser och regleringen har i princip varit oförändrad sedan den första renbeteslagen kom till 1886. Högsta domstolen konstaterade att rennäringslagen bygger på uppfattningen att jakt- och fiskerätten i grunden tillhör staten. Domstolen fann emellertid att ensamrätten i detta fall tillkom samebyn genom urminnes hävd. Slutsatsen hade sin grund i att det vid mitten av 1700-talet hade utvecklats en rätt för samerna att ensamma bestämma över jakten och fisket på området, att staten sedan dess inte agerat på ett sådant sätt att rätten upphört och att rätten genom 1886 års renbeteslag och följande lagar gått över till medlemmarna i samebyn.

Ett försäkringsbolag har ansetts skadeståndsskyldigt vid felaktig förtida uppsägning av en företagsförsäkring (NJA 2020 s. 115, "De försvunna korna")

En person bedrev näringsverksamhet med bl.a. boskapsskötsel. Han gjorde en polisanmälan om att ca 70 kor blivit stulna och kontaktade sitt försäkringsbolag där han hade en företagsförsäkring. Den förundersökning om stöld som inleddes lades senare ned. I stället blev försäkringstagaren misstänkt och åtalad för försök alternativt förberedelse till försäkringsbedrägeri. Försäkringsbolaget sade då upp försäkringen i förtid. Försäkringstagaren blev frikänd och han väckte talan mot försäkringsbolaget och yrkade att det skulle fastställas att bolaget var skadeståndsskyldigt, eftersom det inte hade haft rätt att säga upp försäkringen. För att ett försäkringsbolag ska bli skadeståndsskyldigt för en felaktig förtida uppsägning krävs enligt Högsta domstolen att bolaget varit oaktsamt, vilket försäkringstagaren måste bevisa. Kravet på bolaget är högt ställt och uppsägningen måste bygga på ett stabilt underlag som möjliggör ett välgrundat beslut. Högsta domstolen fann att försäkringsbolaget inte hade haft rätt att säga upp försäkringen i förtid och att

bolaget varit oaktsamt. Domstolen fastställde därför att försäkringsbolaget var skadeståndsskyldigt.

En borgenär som av misstag har instruerat sin gäldenär att betala till tredje man kan rikta krav mot den tredje mannen, när gäldenären genom betalningen med befriande verkan har betalat sin skuld till borgenären (NJA 2020 s. 334, "*Tandvårdsstödet*")

Ett tandvårdsföretag fick rätt till tandvårdsstöd från Försäkringskassan.

Av misstag instruerades Försäkringskassan att betala stödet till ett konto som tillhörde ett annat företag.

Betalningen från Försäkringskassan till det andra företaget skedde med befriande verkan, dvs. Försäkringskassan hade fullgjort sin skyldighet och riskerade inte att behöva betala en gång till. Högsta domstolen slog fast att det första företaget kan rikta betalningskrav mot det andra företaget som tagit emot betalningen. Ett sådant krav ska bifallas om mottagaren inte har någon anledning att tro att denne har rätt till betalningen. I annat fall ska det ske en avvägning mellan parternas motstående intressen.

Bedömning av om ett fysiskt ingripande mot en elev har legat inom ramen för lärarens tillsynsplikt (3 juli, "*Soffan i rasthallen*")

En lärare ingrep mot en ordningsstörande elev genom att kortvarigt gripa tag i elevens nacke. Ett ingripande som ligger inom ramen för befogenheterna enligt skollagen utgör i regel inte en kränkande behandling i skollagens mening. Högsta domstolen angav att utgångspunkten måste vara att ordningsstörningar i skolan i första hand ska lösas på andra sätt än genom fysiska ingripanden. Det är dock ofrånkomligt att det kan

uppkomma situationer när det är nödvändigt att ingripa fysiskt mot en elev. Ingripandet ska då vara lindrigt och ske under så kort tid som möjligt. Vid en bedömning av om ett ingripande hållit sig inom ramen för tillsynsplikten ska beaktas vad läraren har uppfattat som nödvändigt i den rådande situationen. Högsta domstolen ansåg att ingripandet var mycket kortvarigt och anpassat för situationen. Det var därför inte fråga om någon kränkande behandling i skollagens mening.

Förutsättningar för att bevilja bygglov för en åtgärd (mobilmast) som avviker från en detaljplan (22 oktober, "*Naturmarken i Hemmeslöv*")

Ett företag ansökte om bygglov för att uppföra ett telekommunikationstorn i ett bostadsområde på mark som enligt en detaljplan från år 2007 skulle vara naturmark. Kommunen avslog ansökan, eftersom åtgärden stred mot detaljplanen och bedömdes ge upphov till betydande olägenhet för nyttjandet av grönområdet och för de närboende. Högsta domstolen tog i målet ställning till förutsättningarna för att bevilja bygglov för en åtgärd som avviker från en detaljplan. Domstolen ansåg att anläggningar för trådlös telekommunikation tillgodoser ett allmänt intresse och att det därför i och för sig fanns möjlighet att ge bygglov i strid med planen. Domstolen fann emellertid att en kompletterande lämplighetsbedömning måste göras. Intresset av åtgärden ska då vägas mot bl.a. intresset av att kommunen i rimlig utsträckning behåller sitt inflytande över markanvändningen. Eftersom kommunen lämnat beaktansvärda och legitima skäl för att motsätta sig åtgärden avslogs överklagandet.

Hyresavtal mellan fastighetsägare och hyresgäst avseende lägenheter för omsorgsboende har ansetts avse upplåtelse av lokal

(11 september, "Lokalerna i Gulddragaren")

En stadsdelsnämnd i Stockholms stad hyrde genom två hyresavtal med en bostadsrättsförening lägenheter för att i sin tur hyra ut dessa inom ramen för s.k. omsorgsboende. Varje avtal avsåg ett hyresobjekt med sex separata lägenheter och vissa gemensamhetsytor. Efter att föreningen sagt upp avtalen för villkorsändring aktualiserades frågan om avtalen avsåg hyra av lägenhet eller lokal. Särskilt avtalens utformning, den avsedda användningen och ändamålet med uthyrningen samt det betydande inslaget av vård- och omsorgssamhet medförde att avtalen mellan parterna skulle anses avse upplåtelse av lokal, trots att bostadslägenheterna utgjorde separata lägenheter.

Intresset av informationsfrihet har inte hindrat en rätt till ersättning vid upphovsrättsintrång

(NJA 2020 s. 293, "Mobilfilmen")

En riksdagskandidat var inblandad i ett bråk på Kungsgatan i Stockholm. Mannen filmade händelsen med sin mobiltelefon. Ett klipp från filmen lades med hans godkännande upp på hans politiska partis Youtube-kanal. En kvällstidning offentliggjorde på sin hemsida ett längre avsnitt ur filmen, sekvenser som mannen inte hade låtit visa på Youtube-kanalen. Utifrån dessa sekvenser publicerade SVT, utan mannens godkännande, under ett antal år stillbilder och filmklipp i olika nyhetsinslag och program. Högsta domstolen slog fast att det allmänna informationsintresse som finns i ett fall som detta inte kan utsläcka den rätt att få ersättning för SVT:s utnyttjande som mannen har getts i upphovsrättslagen.

STRAFFRÄTT

En säljare av narkotiska preparat kan under vissa förhållanden dömas till ansvar för grovt vållande till annans död

(NJA 2020 s. 397, "RC24")

Ett bolag sålde via en webbplats bl.a. fentanylanaloger avsedda för missbruk i form av nässpray. Åtta personer dog efter att ha använt sprayerna. Två personer i bolaget fälldes i tingsrätten och hovrätten för vållande till annans död. En av personerna överklagade. Enligt Högsta domstolen innefattade försäljningen ett otillåtet risktagande varför gärningarna varit oaktsamma. Den tilltalade hade vidare insett risken för dödsfall och var därför också ansvarig för gärningarna. Utgångspunkten vid försäljning av t.ex. narkotika är att ansvar för vållande till annans död inte kommer ifråga om någon frivilligt använt ett visst preparat. Men ansvar kan komma ifråga för en säljare om köparen inte kan anses ha haft tillräckliga möjligheter att ta ansvar för sig själv och sin hälsa. Högsta domstolen ansåg att det varit fråga om extremt farliga och svår-doserade substanser som köparna inte kunnat överblicka riskerna med att använda. Domstolen fann därför att den tilltalade skulle dömas för grovt vållande till annans död.

Den tilltalade har inte varit tillräckligt medveten om sitt handlande för att han skulle kunna dömas för den åtalade gärningen

(NJA 2020 s. 169, "Vanföreställningen")

En man, som inte tidigare haft någon psykisk störning, drabbades av en akut psykos med helt snedvriden verklighetsuppfattning. Han mishandlade i det tillståndet en nära anhörig. För straffrättsligt uppsåt krävs att gärningsmannen är till-

räckligt medveten om sitt handlande. Han eller hon måste ha en grundförståelse av det sammanhang och den omgivning där gärningen företas. Det är åklagaren som ska bevisa detta. Högsta domstolen fann att det inte var bevisat att mannen var tillräckligt medveten om sitt handlande och frikände honom.

Otillbörliga förmåner?

(NJA 2020 s. 241, "*Musikmiddagarna*")

Åklagaren väckte åtal mot företrädare för två branschföreningar och gjorde gällande att de gjort sig skyldiga till givande av muta för att ha bjudit in anställda vid två statliga verk till ett antal middagstillställningar. De inbjudna personerna åtalades i sin tur för tagande av muta. Högsta domstolen prövade endast frågan om middagstillställningarna utgjorde otillbörliga förmåner. Om förmånen har en tydlig och konkret inriktning att belöna eller påverka till ett pliktstridigt agerande är otillbörligheten i regel uppenbar. I övriga fall måste en helhetsbedömning göras. När en förmån lämnas till företrädare för offentlig verksamhet är det i första hand förvaltningens integritet som ska skyddas, dvs. att myndighetsutövningen sker korrekt och att allmänheten har förtroende för verksamheten. Straffansvaret ska avgränsas till handlingar som klart ligger utanför gränsen för det godtagbara. Eftersom de anställda bl.a. hade till uppgift att aktivt samverka med olika aktörer inom branschen fann Högsta domstolen att middagstillställningarna inte utgjorde otillbörliga förmåner.

Olaga integritetsintrång?

(NJA 2020 s. 273, "*Instagrambilden*")

Den tilltalade och målsäganden befann sig på samma fest. En tid senare lade den tilltalade ut en bild

från festen på sitt Instagramkonto. Bilden hade tagits utan målsägandens vetskap och föreställde honom sittande på golvet med huvudet över en toalettstol. Han var berusad och hade kräkts. Viss text fanns också på bilden och en länk till målsägandens Instagramkonto. Den tilltalade, som vid tillfället hade ca 500 följare till sitt Instagramkonto, åtalades för olaga integritetsintrång. Högsta domstolen slog fast att bilden visade målsäganden i en mycket utsatt situation på det sätt som krävs enligt straffbestämmelsen om olaga integritetsintrång och att spridningen av bilden fick anses ha varit ägnad att medföra en sådan allvarlig skada som avses i bestämmelsen. Den tilltalade dömdes för olaga integritetsintrång till dagsböter.

En man som via sociala medier uttalat hot mot "alla" på en gymnasieskola har dömts för olaga hot

(NJA 2020 s. 510, "*Hotet mot gymnasieskolan*")

Den tilltalade skrev en text på svenska, översatte den med hjälp av en digital översättningstjänst till ryska och lade upp texten på Snapchat. Texten kunde läsas av ca 50 personer, varav några var elever på den tilltalades gymnasieskola. En av klasskamraterna översatte på motsvarande sätt texten till svenska som då fick följande lydelse. "På torsdag kommer jag till skolan och skjuta alla. De som överlever skador, kommer jag långsamt skära ned med en kniv. Jag hatar horor!" Klasskamraten spred sin översättning vidare till ytterligare elever och meddelandet lästes även av personal på skolan. Den tilltalade åtalades för olaga hot. Högsta domstolen uttalade att hotet mot "alla" på skolan fick anses ha varit riktat mot både elever och personal på gymnasiet. Kretsen var avgränsad och bestod av enskilda

personer. Den tilltalade hade uppsåt till att personer på skolan skulle få kännedom om hotet och att det var ägnat att framkalla allvarlig rädsla för deras säkerhet till person. Den tilltalade dömdes därför för olaga hot.

Innehav av ett vapen i ett sammanhang där det också hanteras narkotika talar starkt för att vapenbrottet ska bedömas som grovt

(8 juli, "Vapnet och kokainpartiet")

En man hade innehaft ett vapen i sin bostad där han också hanterade narkotika i överlåtelsesyfte. Mannen åtalades för bl.a. grovt vapenbrott och frågan i Högsta domstolen var främst när ett vapenbrott ska rubriceras som grovt brott på grund av att gärningen har varit av särskilt farlig art. Högsta domstolen uttalade att när ett vapen innehas i ett sammanhang där det förekommer narkotikahandel, eller till sådan handel kopplad hantering av narkotika, blir risken större för att vapnet kan komma till brottslig användning och för att människor kan komma att skadas. Att inneha ett vapen under sådana omständigheter ökar därför gärningens farlighet i sådan grad att det starkt talar för att vapenbrottet ska bedömas som grovt. Mannen dömdes för grovt vapenbrott.

Innehav av bl.a. knivar på en skola har rubricerats som grovt brott mot knivförbudslagen

(21 oktober, "Knivinnehavet i skolan")

En 16-årig elev innehade två knivar och ett metallrör på en gymnasieskola. Knivarna hade han burit dolt under lektionstid. Metallröret fanns i hans elevskåp. Högsta domstolen uttalade att syftet med knivförbudslagen är att minska risken för att personer bär med sig knivar eller andra farliga föremål som lätt kan användas om det uppstår bråk eller konflikter. Hur allvarligt ett brott är

påverkas också av det sammanhang i vilket knivinnehavet sker, t.ex. om det rör sig om innehav på skyddsvärda platser. Under själva skoltiden är en skola i regel en sådan plats. Därutöver måste sådant som gärningsmannens motiv, föremålets antal och deras karaktär också beaktas vid bedömningen. Mot bakgrund av elevens agerande innan knivinnehavet och att innehavet skett under en pågående lektion fann Högsta domstolen att brottet skulle bedömas som grovt.

Den som har fått ett kontaktförbud och begärt domstolsprövning under förbudets giltighetstid ska kunna få det prövat i domstol trots att giltighetstiden har löpt ut (avgjort av Högsta domstolen i plenum).

(18 december, "Kontaktförbudsprövningen")

En person begärde tingsrättens prövning av åklagarens beslut om kontaktförbud. Under handläggningen i tingsrätten gick förbudstiden ut. Tingsrätten avslog begäran. Beslutet överklagades. Hovrätten avvisade överklagandet på den grunden att den som fått ett förbud inte kan få beslutet prövat i domstol, om förbudstiden har gått ut (NJA 2007 s. 993). I det nu aktuella målet beslutade Högsta domstolen att i plenum ompröva sitt ställningstagande från 2007 med anledning av de påtagliga och kvardröjande återverkningar för den enskildes rykte och möjligheter på arbetsmarknaden som en registrering i belastningsregistret kan ha. Vidare bedömdes den tidigare ordningen inte vara förenlig med rätten till en rättvis rättegång och den utveckling av Europadomstolens praxis som skett under senare år. Högsta domstolen fann därför att den som fått ett kontaktförbud och begärt domstolsprövning under förbudets giltighetstid ska kunna få det prövat i domstol trots att giltighetstiden har löpt ut.

Några händelser under året

1 januari 2020

Maria Edwardsson började som ny kanslichef.

7 januari 2020

Under perioden 7 januari 2020 – 19 april 2020 skedde en korsvis tjänstgöring på så sätt att justiterådet Svante O. Johansson tjänstgjorde i Högsta förvaltningsdomstolen och justitierådet Erik Nymansson tjänstgjorde i Högsta domstolen.

20 januari 2020

Johan Danelius började som nytt justitieråd. Han kom närmast från en anställning som expeditionschef i Justitiedepartementet.

31 januari 2020

Justitierådet Ingemar Persson gick i pension. Han blev utnämnd till justitieråd 2010.

27 – 28 januari 2020

Högsta domstolen besökte Göta hovrätt och Eksjö tingsrätt. Från Högsta domstolen deltog ordföranden Anders Eka, beredningschefen Cecilia Hager, justitiesekreteraren Ylva Meyer och administrativa fiskalen Jenny Samuelsson Käätä.

31 januari 2020

Europadomstolen anordnade ett seminarium på temat ”The Convention as a Living Instrument at 70” i Strasbourg. Från Högsta domstolen deltog ordföranden Anders Eka och avdelningsordföranden Gudmund Toijer.

10 – 11 februari 2020

Högsta domstolen besökte Kalmar tingsrätt och Växjö tingsrätt. Från

Högsta domstolen deltog justitierådet Sten Andersson, kanslichefen Maria Edwardsson, justitiesekreteraren Lovisa Svenaeus, domstolshandläggaren Bibbi Englund Wikström och administrativa fiskalen Jenny Samuelsson Käätä.

16 februari 2020

Islands högsta domstol firade 100 år. Vid jubileet i Reykjavik deltog Högsta domstolens ordförande Anders Eka tillsammans med Högsta förvaltningsdomstolens ordförande Helena Jäderblom.

2 mars 2020

Högsta domstolen övergick till digital akthantering.

9 – 10 mars 2020

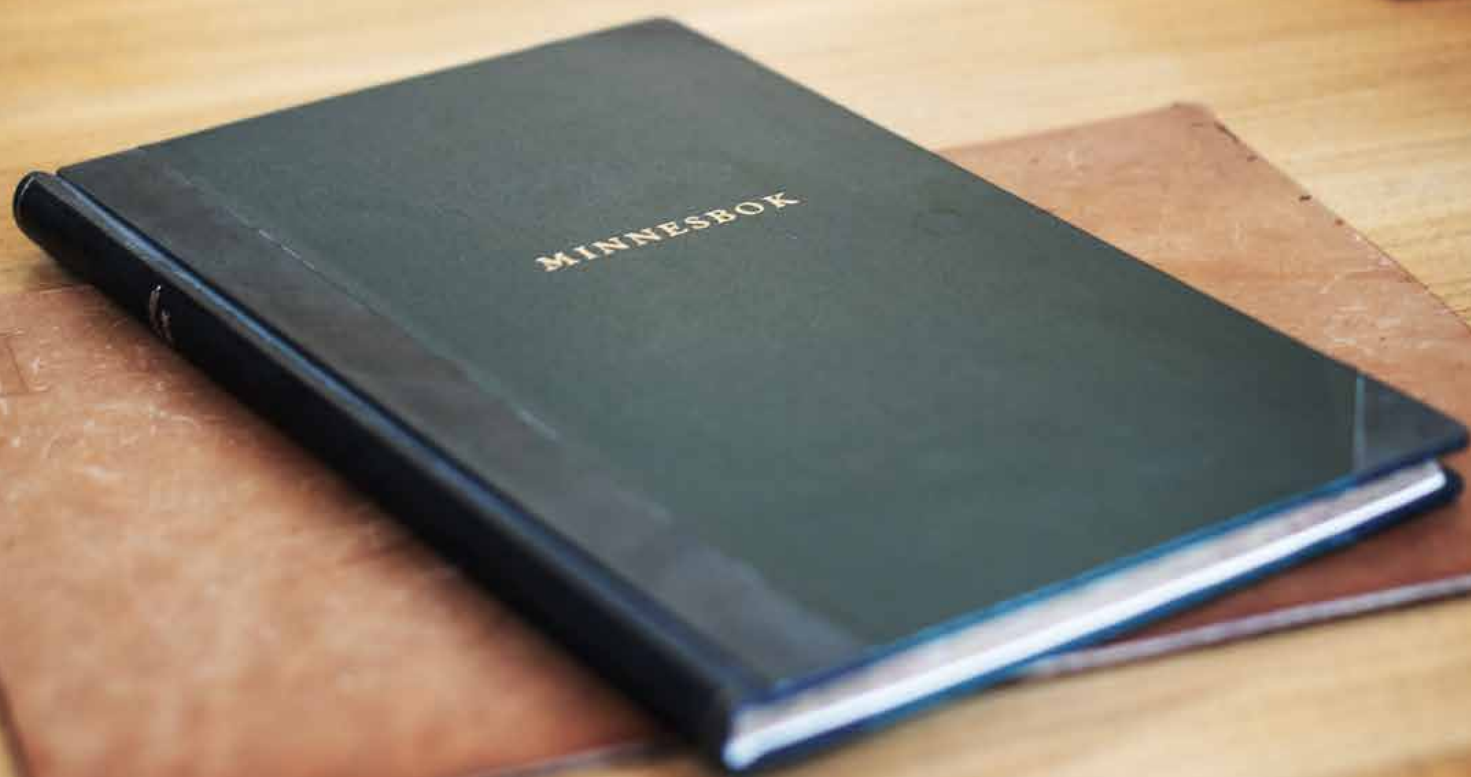
Högsta domstolen besökte Jönköpings och Skaraborgs tingsrätter. Från Högsta domstolen deltog justitierådet Agneta Bäcklund, justitiesekreteraren Mohamed Ali, domstolshandläggaren Therese Johansson och administrativa fiskalen Emma Haals.

15 oktober 2020

Högsta domstolen lanserade sin webbplats i engelsk översättning. Ett urval av domstolens avgöranden kommer fortlöpande att översättas och publiceras på engelska.

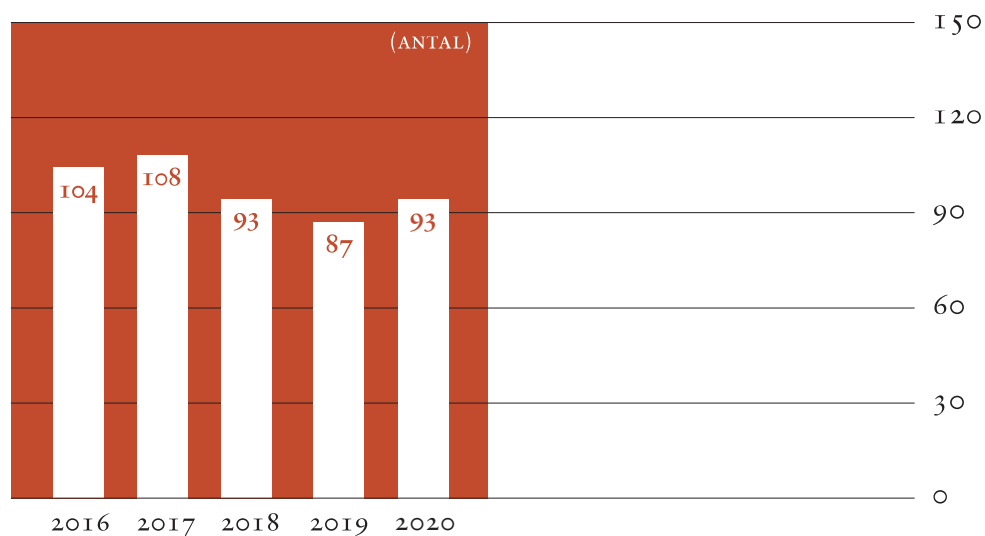
21 oktober 2020

Högsta domstolens samtliga 16 justitieråd sammanträdde i plenum, vilket innebär att ett mål avgörs av domstolen i dess helhet. När ett mål har avgjorts i plenum antecknas det i domstolens minnesbok – en tradition som infördes 1876.

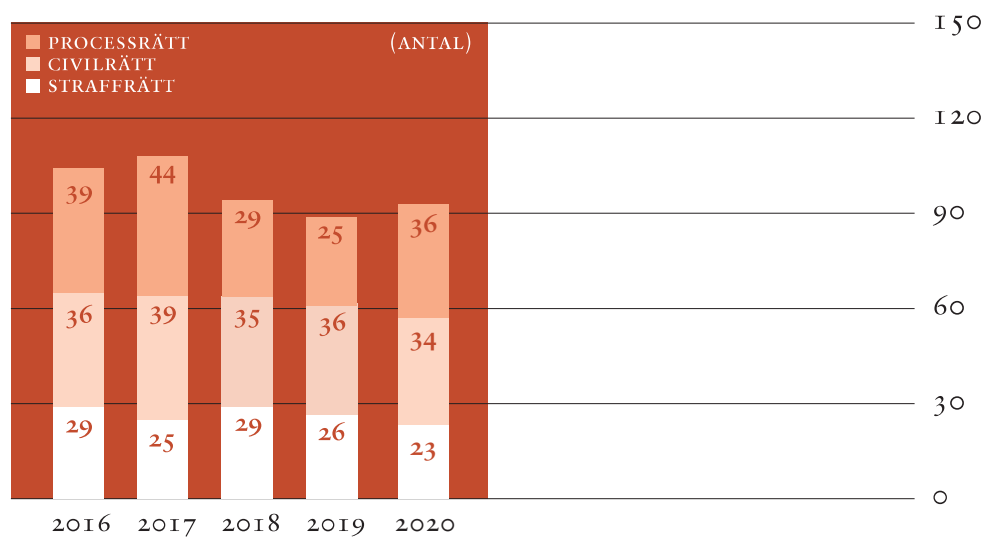

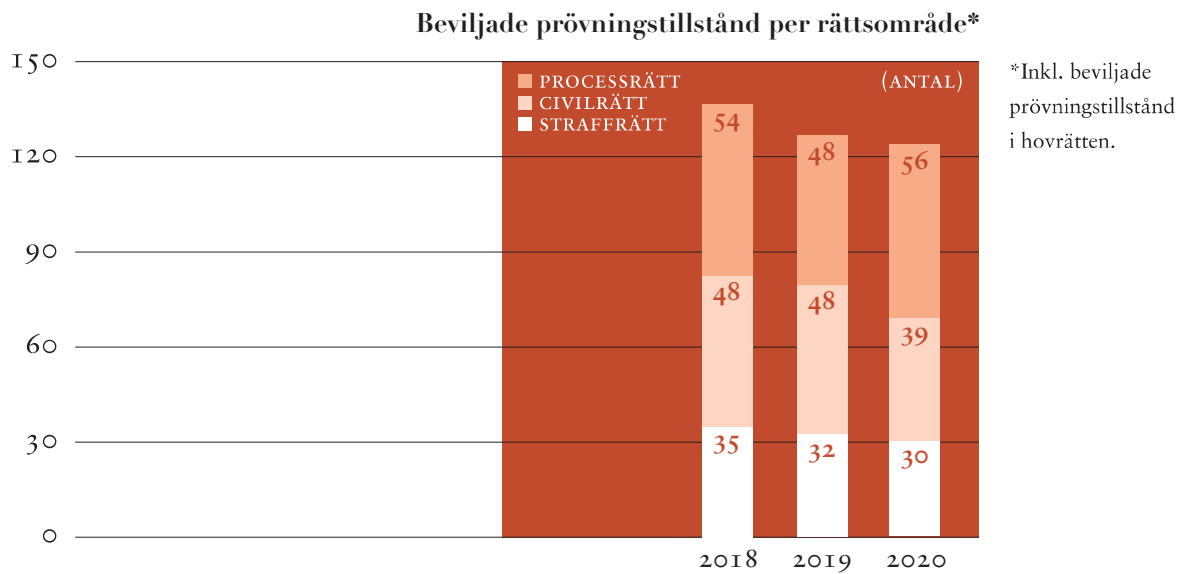
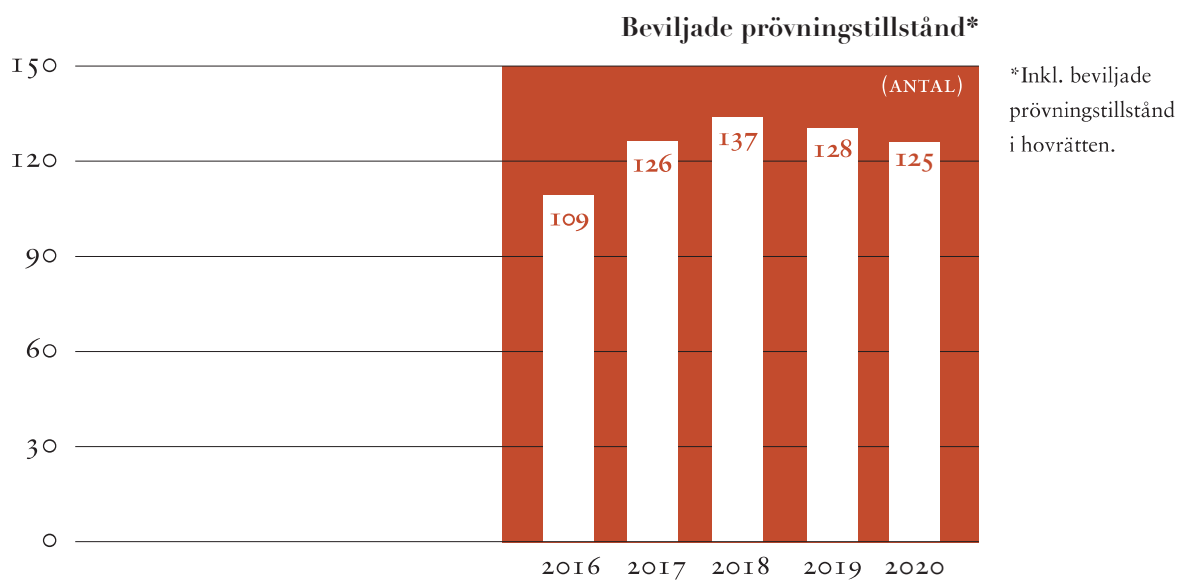
STATISTIK

Prejudikat

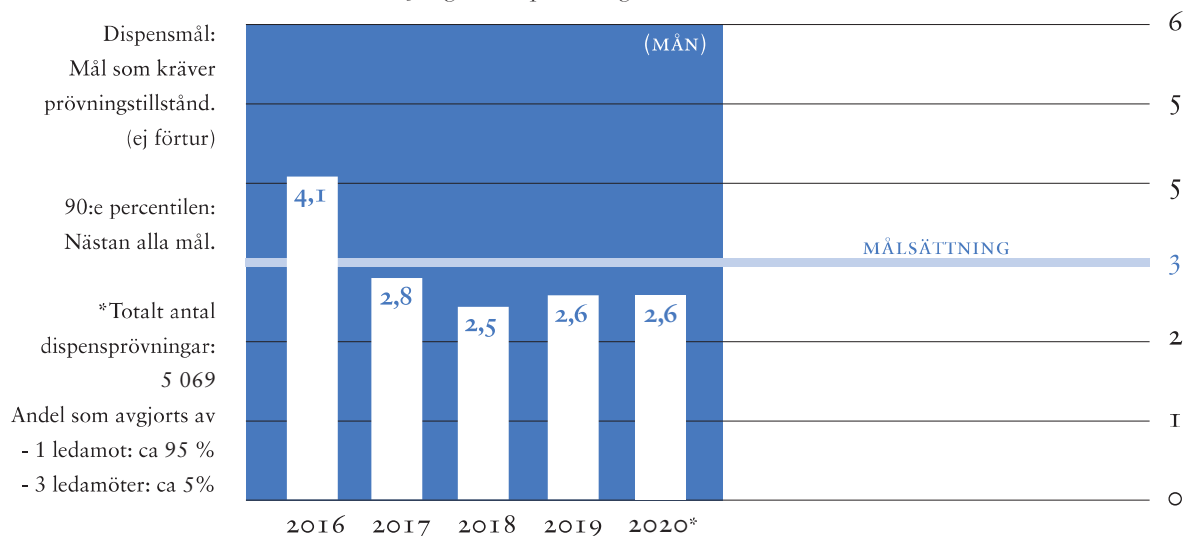
Prejudikat per rättsområde

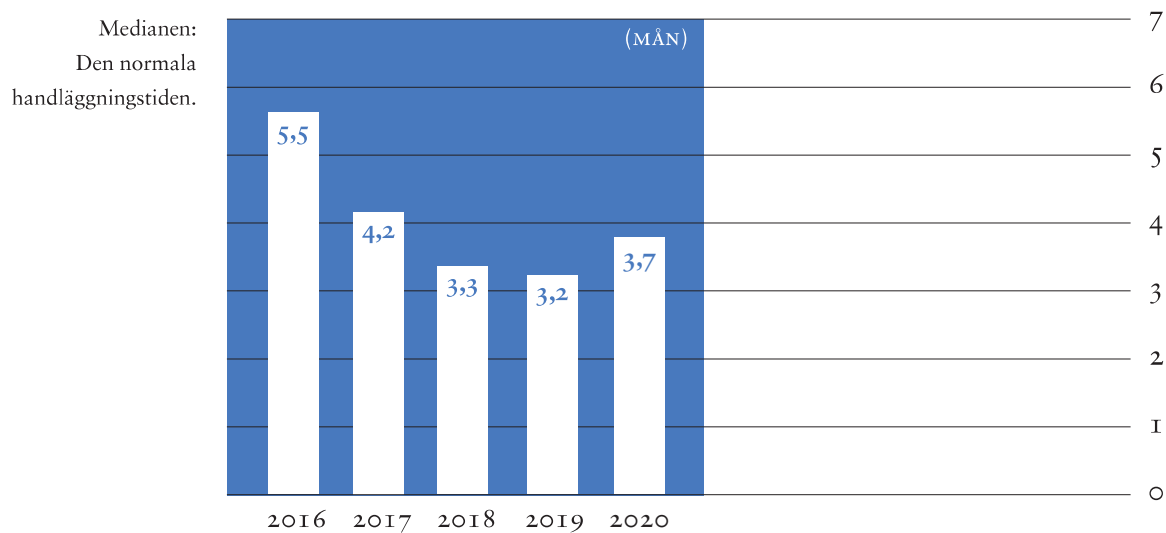

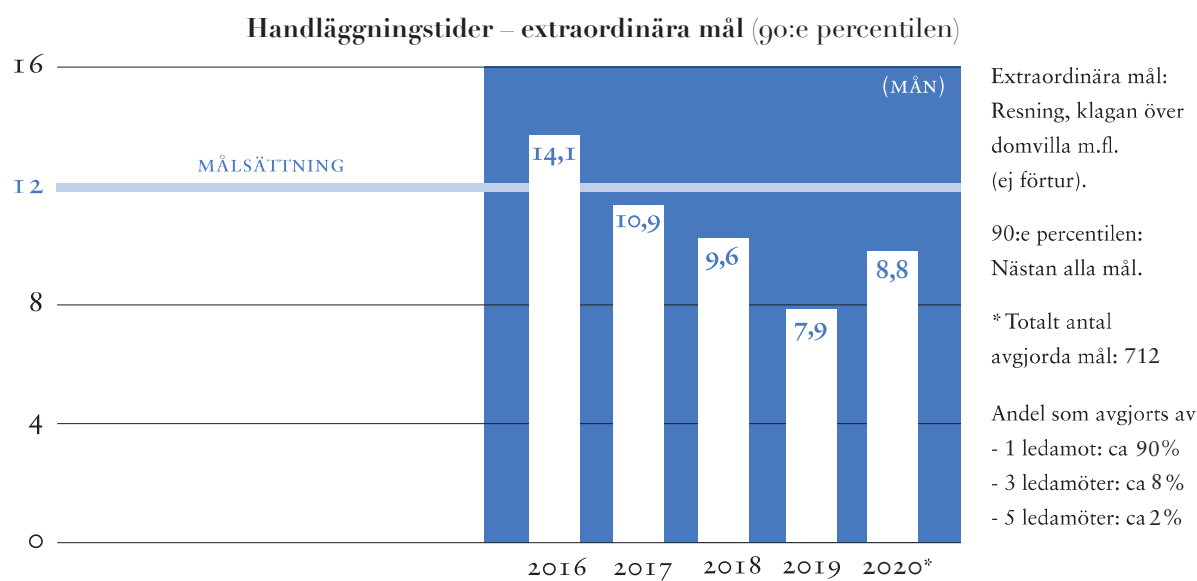
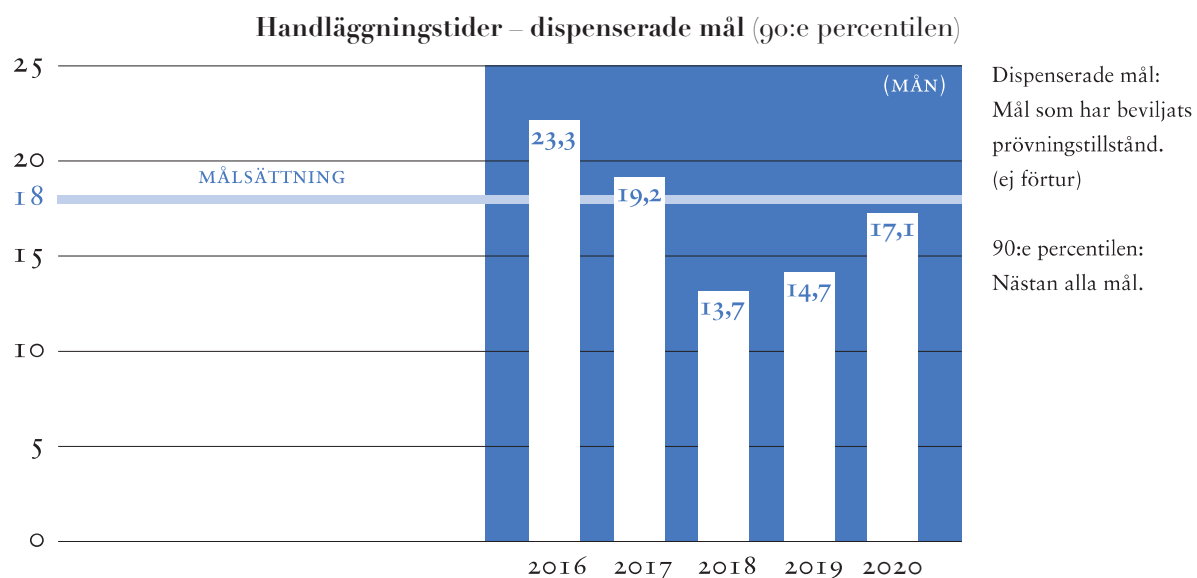
Handläggningstider – dispensmål (90:e percentilen)

Tid till beslut i frågan om prövningstillstånd

Handläggningstider – tid till beviljade prövningstillstånd (medianen)

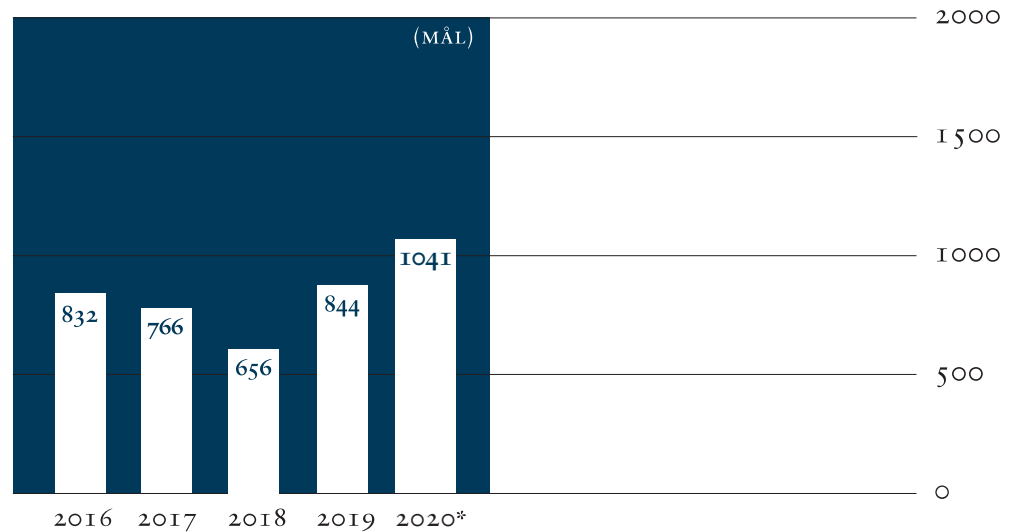

Totala balanser

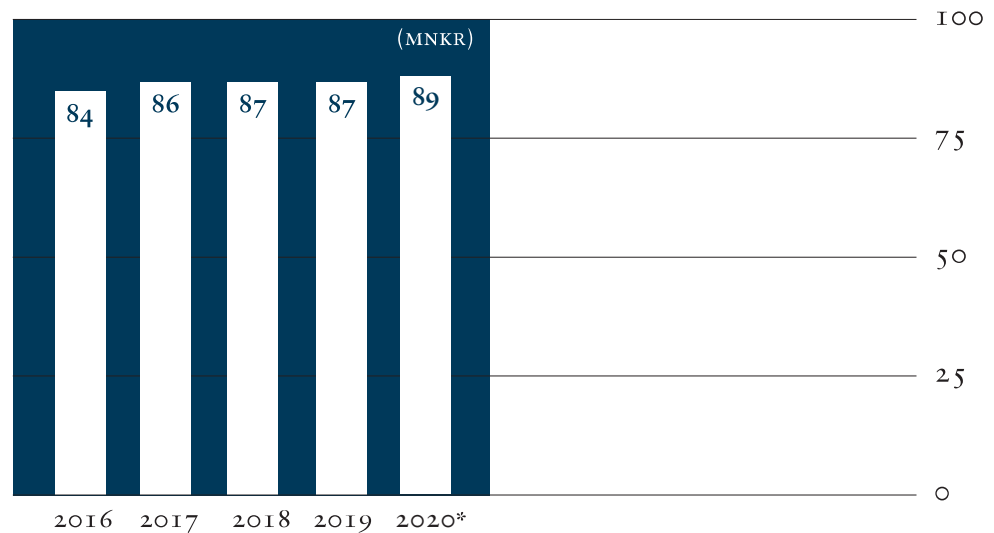
*Totalt antal inkomna mål: 6 982. Detta är en ökning med ca 3 % i förhållande till 2019 och ca 15 % i förhållande till 2016.

Totalt antal avgjorda mål: 6 781. Detta är en ökning med ca 3 % i förhållande till 2019 och ca 7 % i förhållande till 2016.

Budget

*Utfall: cirka 3 mnkr i överskott.

Högsta domstolens ledamöter

ANDERS EKA, FÖDD 1961, LEDAMOT SEDAN 2013, ORDFÖRANDE SEDAN 2018

GUDMUND TOIJER, FÖDD 1956, LEDAMOT SEDAN 2007, AVDELNINGSORDFÖRANDE SEDAN 2016

ANN-CHRISTINE LINDEBLAD, FÖDD 1954, LEDAMOT SEDAN 2002

KERSTIN CALISSENDORFF, FÖDD 1955, LEDAMOT SEDAN 2003

JOHNNY HERRE, FÖDD 1963, LEDAMOT SEDAN 2010

AGNETA BÄCKLUND, FÖDD 1960, LEDAMOT SEDAN 2010

SVANTE O. JOHANSSON, FÖDD 1960, LEDAMOT SEDAN 2011

DAG MATTSSON, FÖDD 1957, LEDAMOT SEDAN 2012

STEN ANDERSSON, FÖDD 1955, LEDAMOT SEDAN 2016

STEFAN JOHANSSON, FÖDD 1965, LEDAMOT SEDAN 2016

PETTER ASP, FÖDD 1970, LEDAMOT SEDAN 2017

MALIN BONTHRON, FÖDD 1967, LEDAMOT SEDAN 2017

ERIC M. RUNESSON, FÖDD 1960, LEDAMOT 2018

STEFAN REIMER, FÖDD 1962, LEDAMOT SEDAN 2019

CECILIA RENFORS, FÖDD 1961, LEDAMOT SEDAN 2019

JOHAN DANIELIUS, FÖDD 1968, LEDAMOT SEDAN 2020

Postadress: Box 2066, 103 12 Stockholm
Besöksadress: Riddarhustorget 8, Stockholm